

Baránková, Drahomíra

[Marsina, Richard. Legendy středověkého Slovenska]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. N, Řada klasická.
1998-1999, vol. 47-48, iss. N3-4, pp. 126-128

ISBN 80-210-2348-1

ISSN 1211-6335

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/114082>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

V pojednání o obranách českého národa je poukázáno na dobovou roli Dalimilovy kroniky a didaktických textů 14. století, kapitola je ukončena krátkým zastavením se u problému sporu národů na univerzitách ve 14. a na počátku 15. století.

V oddíle věnovaném humanistickému básnictví jsou vyzdvíženy projevy návratu k antice, především potom k jejím formám a básnickým rozměrům. Vznikly zde nové poetické žánry (gratulace, vota apod.), o nichž je na patřičném místě pojednáno, jakožto i o básnících tvořících v humanistickém duchu a spjatých veskrze s pražskou univerzitou.

Zastavení u renesanční a barokní vlastenecké tvorby je uvedeno chválami a obhajobami české řeči a národa, inspirovanými mnohdy ohlasy husitské tradice. Barokní období a druhá scholastika jsou formulovány na podkladě stylistických a výrazových prostředků, které se uplatnily v tvorbě tak význačných autorů, jakými byli ve 13. století Jindřich z Isernie nebo v období baroka Bohuslav Balbín. Mimo rámec autorovy pozornosti nezůstala ani pobělohorská didaktická literatura, prezentovaná ve výboru zajímavým textem J. A. Komenského o osvojování si abecedy.

V samostatné kapitole se Josef Tříška věnuje významnému klasikovi a humanistovi latinské literatury F. F. Procházkovi, jenž se ve své vědecké činnosti zabýval mimo jiné kritickým zhodnocením dějin česko-latinské literatury, kultury a univerzitní vzdělanosti.

Konkrétním dokladem osobitého vlivu latinské humanistické literatury na tvorbu autorů moderní české literatury se J. Tříškovi v další části stávají prvky obsažené v básnické stylizaci K. H. Máchy a myšlenky Karla Čapka, obhájce a zastávce národní tradice, kultury a historie, a tedy vlastně pokračovatele moderních latinských humanistů. Připomenuta je rovněž novolatinská básnická tvorba jakožto živoucí součást česko-latinské literární tradice.

Na literárně teoretický přehled navazuje část textová, do níž jsou zařazeny významem i osobitostí zásadní literární projevy všech vývojových proměn česko-latinské literatury. Obě stěžejní části publikace jsou doplněny zajímavou expozicí botanické, literární a školské terminologie, která splňuje úlohu dostatečného dokumentu několikasetleté koexistence češtiny, latiny a němčiny v českých zemích.

Publikace *Latinitas Bohemica* rozšiřuje obecně vzdělanostní, kulturní i čtenářský rozměr o poznání bohatého a diferencovaného literárního dění v období, kdy v českých spolupůsobily a navzájem se ovlivňovaly projevy v českém a latinském jazyce. Kniha se tak stává podnětem k zamýšlení nad osobitým a dosud bohužel vesměs opomíjeným obdobím našich literárních dějin a současně poskytuje příležitost využít čítankové koncepce zpracování a proniknout nově skrze původní latinský textový materiál do tajemství a krásy oné nové neboli moderní latinské doby.

Mgr. Pavlína Mazáčová

Legends středověkého Slovenska

Legends stredovekého Slovenska. Ideály stredovekého človeka očami cirkevných spisovateľov. Vybral, sestavil, poznámkami, komentáři a rejstříkem doplnil a úvodní studie napsal Richard Marsina. Z latinských originálů přeložili R. Marsina, J. Sopko a O. Vaneková. Edit. P. Dvořák. Vyd. Rak Budmerice 1997.

Výpravná publikace o legendách středověkého Slovenska, kterou v roce 1997 vydalo slovenské nakladatelství RAK v rámci své ediční řady „Prameny“, pochází z dílny univerzitního profesora a předního slovenského medievisty Richarda Marsiny. Na více než 400 stranách přináší překlady životů nejvýznamnějších světců, spjatých s územím Slovenska, doplněné zasvěcenými komentáři, vysvětlivkami a poznámkami a doprovázené mnoha dobovými barevnými ilustracemi a fotografiemi. Svou kultivovanou popularizační sdělností, jakož i vysokou typografickou kulturou textu (za zmínku stojí fakt, že zahajující publikace ediční řady „Prameny“, kniha J. Sopka

Kroniky stredovekého Slovenska, získala r. 1996 mezi sedmi prestižními cenami také ocenění za nejkrásnější knihu roku) patří *Legendy stredovekého Slovenska* ke knihám, které čtenář bere do rukou k potěše i poučení.

Legendy stredovekého Slovenska jsou vůbec prvním souborem slovenských překladů latinských legend, které vznikaly na území Uherského království od 11. do 14. století a které přes svou přímou vazbu na svěťce po výtece uherské spoluvytvářejí kulturní a literární dědictví slovenského národa. V citlivé úvodní reflexi nad problematikou národních kořenů středověké slovenské hagiografie R. Marsina mj. píše: „*Slovenskými sú len v tom zmysle, že sa im hlavná úcta preukazovala v Uhorskom kráľovstve, ktorého súčasťou bolo územie Slovenska, teda aj na (dnešnom) Slovensku. (...) A ak sa hovorí o úcte k týmto svätcom, treba dodať, že sa v príslušných kostoloch pripomínali veriacim najmenej raz ročne, na svoj sviatok, keď sa zvyčajne čítala alebo spievala relatívne dlhšia orácia (modlitba) o nich. (...) Teda státisíce veriacich aspoň raz ročne počúvali časti textov tu v preklade uverejňovaných legend, čo výrazne vplývalo na formovanie ich názorov a presvedčenia.*“

Všechny překlady hagiografických textů, jež byly do tohoto souboru zahrnuty, jsou v kompletním znění, a v některých případech se dokonce jedná o texty do slovenštiny dosud nepeložené. Existující slovenské překlady (většinou však pouze ve vybraných ukázkách), po nichž mohl slovenský čtenář dříve sáhnout a jež pořídil před více než 100 lety F. V. Sasinek, nalezneme zpravidla porůznu otištěny časopisecky (jedná se především o *Slovenský letopis* – 1880 a *Slovenské pohľady* – 1909, 1910). Soubornějšího knižního vydání se dostalo pouze překladům českým, a to ve výboru Richarda Pražáka *Legendy a kroniky Koruny uherské*, který s překlady příslušných hagiografických pasáží od Jany Nechutové vydalo r. 1988 nakladatelství Vyšehrad. Tato publikace přiblížila tehdejšímu – ještě československému – čtenáři v podobném výběru svatých (byť se na rozdíl od Marsinova slovenského výboru uchyluje k překladu jen některých částí z jejich životů) legendickou tvorbu středověkých Uher, a proto bude zajímavé oba výběry co do volby jednotlivých hagiografických děl i jejich komentářů navzájem srovnat.

R. Marsina do svého výboru pojímá 11 děl, která řadí podle data vzniku; Pražákův výbor, jenž je méně rozsáhlý, obsahuje překlady 8 hagiografických textů (vedle dalších 5 překladů středověkých uherských kronik). Ačkoliv se menší rozdíl v řazení jednotlivých legend u obou autorů vyskytují (jedná se o *Legendu svatého biskupa Gerarda*, kterou v Pražákově výboru nalézáme až za nejmladší z cyklu štěpánských legend 2. poloviny 11. století a počátku 12. století, za *Legendou o svatém Štěpánu králi sepsanou biskupem Hartvíkem*), zásadně se v otázkách datace jednotlivých textů autoři nerozcházejí. (Odlišné časové zařazení *Legendy o královi svatém Imrichovi*, jejíž vznik Marsina na rozdíl od Pražáka uvádí přesně o století dříve (tedy v letech 1009–1012), můžeme v kontextu celého Marsinova komentáře považovat za tiskovou chybu, neboť autor sám na několika místech uvádí, že se Imrich narodil r. 1007 a umírá ve 24 letech, tedy přibližně kolem r. 1031, což by mj. znamenalo, že legenda popisuje Imrichovu smrt ještě za jeho života.) Nepojímá-li R. Pražák do svého výboru některou z legend obsažených ve výboru Marsinově (*Legenda o sv. Imrichovi*), je to jistě dáno menším rozsahem Pražákovy publikace. V jediném případě (*Legenda o sv. Alžbětě*) můžeme nad důvody absence legendy ve výboru Pražákově váhat, neboť ani ve své úvodní studii tuto svěťci víceméně německou do přehledu středověké legendické tvorby Uherského království nezahrnuje. V překladech jednotlivých legend vycházejí oba autoři z týchž edic (z velké většiny se jedná o edici *Scriptores rerum Hungaricarum* 2). Výjimku tvoří text *Života svaté Markéty Uherské*, pro jehož překlad bylo použito jiných předloh: R. Pražák zvolil text tzv. Marcellovy legendy, překlad v Marsinově výboru však vychází z textu tzv. Neapolské legendy, který R. Marsina pokládá za nejrozsáhlejší ze 4 různých dochovaných variant svatomarkétské legendy.

Obě publikace obsahují vedle překladů bohaté komentáře k textu (výklady k jednotlivým dílům, umístěné před samotný překlad), vysvětlivky filologického i obecně historického charakteru (za textem překladu) a konečně erudovanou úvodní studii, která klade jednotlivá publikovaná díla do širšího literárního a kulturně-historického kontextu. Vidíme-li zásadní rozdíl mezi výběrem českým a slovenským (ponecháme zde stranou fakt, že slovenský výbor prezentuje všechna díla

v plném znění), pak je to odlišný adresát, k němuž publikace směřuje. Pražákovy *Legendy a kroniky Koruny uherské* jsou svou odbornou dikcí a strážlivým tónem orientovány ke každému vážnějšímu zájemci o věcné poučení o latinském hagiografickém písemnictví středověkých Uher. Pražákova rozsáhlá úvodní studie, mapující systematicky danou problematiku, je obsahově hutnější a poskytuje obecně více kontextů, včetně mnohdy zajímavých genologických exkursů (srov. mj. úvahu nad Legendou o sv. Svoradovi-Ondřejovi a sv. Benediktovi, v níž se s prvky hagiografické *vita* prolínají prvky balady a prvky folklorní; srov. také Větší gerardskou legendu, napsanou formou hagiografického románu, či Menší gerardskou legendu, určenou prvotně pro homilii; při četbě legend zde prezentovaných se vůbec nabízí mnoho reflexí nad poměrem žánrové formy a funkcí daného textu). Marsinovy *Legendy středověkého Slovenska*, koncepčně pojaté jako reprezentativní výbor národního písemnictví, nutně mění svou perspektivu k větší sdělnosti textu. Tato citlivá popularizující tendence, patrná např. ve stručnějších výkladech spíše historického (popř. literárně-historického) charakteru či ve snaze o maximální srozumitelnost textu (na mnoha místech se setkáme se slovenskými překlady užitých cizích slov a termínů), se u R. Marsiny vzácně spojuje s vědeckou seriózností a z celého díla vytváří kultivovaný a čtivý text (plynulost překladů snad někdy poněkud ruší varianty, uváděné v kurzívě do závorky za překládaným slovem či větou). Hovoříme-li o jiných perspektivách Marsinovy knihy, nelze nezmínit druhý významný rys této publikace: jak jsme již uvedli, vycházejí *Legendy středověkého Slovenska* v edici nazvané *Prameny a čtenář je k tomuto hledání vlastních národních kořenů* přizván již první větou knihy – *Mají Slováci dejiny?* – Přijme-li tuto výzvu, může se spolu s autorem zamýšlet nad problematikou „nadanárodnosti“ hagiografické tvorby, nad vztahem středověké uherské legendické produkce ke slovenskému písemnictví a spolu s autorem hledat kořeny kultu jednotlivých uherských světců na Slovensku. Prolistujeme-li úvodní Marsinovu studii, jakož i ostatní komentáře a výklady k publikovaným překladům, skutečně zjistíme, že její velká část je věnována komparaci lokalit, vyskytujících se v textech legend, informacím o počtu kostelů, zasvěcených tomu kterému uherskému světci na území Slovenska, o patronacích jednotlivých slovenských diecézí, z nichž nejvýznamnější je v tomto ohledu diecéze nitranská, jejímiž patrony jsou sv. Svorad-Ondřej a sv. Benedikt. Právě k 750. výročí udělení městských práv Nitře uherským králem Bélou IV. Marsinovy *Legendy středověkého Slovenska* vycházejí, a jsou tak jistě důstojným příspěvkem nejen k tomuto jubileu, ale i k poznání vlastní národní minulosti.

Drahomíra Baránková

Kraus, Jiří. **Rétorika v evropské kultuře.** Academia Praha 1998, 182s.

Renesance potřeby náležitých komunikačních schopností, které si nárokuje současná společnost, obnovuje zájem o disciplínu v nedávné době opomíjenou a odkazovanou historií – rétoriku. Knihu profesora Jiřího Krause z Ústavu pro jazyk český AV ČR, která vychází ve druhém, přepracovaném vydání (poprvé *Rétorika v dějinách jazykové komunikace, 1981*) je možno přijmout jako reflexi aktuální společenské potřeby. Autor si mj. předsevzal zabránit možné dezintegraci omezující pochopení vývoje evropské kultury a vzdělanosti, a proto téma rétoriky uchopil ve snaze podat co možná nejucelenější souhrn všech momentálně dostupných informací, samozřejmě s vědomím omezeného a pouze zprostředkovaného odkazu starších vývojových fází evropské rétoriky. Výsledkem je komplexní a erudovaná práce, doplněná obsáhlým seznamem nejnovější sekundární literatury. Rétorika je nahlížena jako specifický obor, je vymezen její pojem, předmět i hranice působení – vyměřitelné ovšem relativně, protože se rétorika ocitá v neustálém přesahu do jiných oblastí zabývajících se člověkem a jeho existencí ve společnosti od řecké antiky až k postmoderní současnosti. Autorem zvolené historické hledisko výkladu lze považovat za vhodné, také s ohledem na to, že publikace může posloužit také studentům.